

Vogels in het Leekstermeer - Matslootgebied

Peter Venema

Inleiding

Vrijwel bladstil ligt de spiegelende waterplas voor me. Een zachtroze gloed die enkele wolken nog van de zon ontvangen mengt zich als in een aquarel met blauwe tinten van het water.

Nog even en er is weer een dag voorbij. Toch ben ik hier nog lang niet uitgekeken. Raak ik hier nooit uitgekeken.

Tussen het riet keffen meerkoeten elkaar toe en dingen groepjes wilde eenden met hoge piepjes en luid gesnater om de gunsten van de vrouwtjes. Luid gespetter maakt me duidelijk dat ze er nog niet helemaal uit zijn. Als ik m'n kijker op het meer richt is het al te donker om nog kleuren te kunnen onderscheiden. Silhouetten van eenden en meeuwen tekenen zich tegen het oplichtende water af. Tellen? Tja, 't is al haast donker, maar ach, dankzij het tegenlicht kan het misschien nog net. Het statief komt nu goed van pas, en langzaam verschuift het kijkerbeeld van links naar rechts over het meer. In de hoek is een groepje kuifeenden aan het fourageren. Hun silhouetten zijn gemakkelijk herkenbaar, maar graag zag ik ze nu eens allemaal tegelijk boven. Een stukje verderop komen de eerste smienten in beeld. Dat deze vogels aanwezig waren had ik al gehoord door hun vèr dragende fluit-roep. Allemachtig, wat een groep, zeg! Vijfveertighonderd, en ik ben nog niet op de helft! Waarom zitten ze nu uitgerekend achter die groep meeuwen? Een gestaag aangroeiende

vlek meeuwen maakt het praktisch onmogelijk om de smienten te onderscheiden. Hee! Wat ging daar nu?

Ik kijk even op om een in m'n ooghoeken langsjakkerend vogeltje op naam te brengen. Ha! Een smelleken, nog niet gezien vandaag, dus toch nog. Het roofvogeltje steekt, laag over het water vliegend, het meer over, en veroorzaakt een uiteenstuwende wolk van vogels, mijn telling daarmee verder onmogelijk makend. Het doel van het smelleken is zonder twijfel een grote zwerm spreeuwen die, voordat ze in het riet zullen neerstrijken, nog even een prachtige luchtshow ten beste geven. Kort nadat ook de laatste spreeuwen in het hoge riet neergedoken zijn, maken groepjes smienten en wilde eenden zich van het water los om de drassige weilanden rondom het meer met hun dagelijkse bezoek te veren.

Terwijl de uittocht van duizenden eenden in volle gang is, hoor ik vanuit tegenovergestelde richting een luid geraas naderen. Als het geluid dichterbij komt herken ik de stemmen. Het zijn vele duizenden kol- en rietganzen die in grote zwermen, als een branding die zich op het strand werpt, op het meer aan komen vliegen. Golf na golf vliegen de V-formaties laag over de grond naar het water. Eenmaal boven het meer hoor ik ze aan hun zwiepende vleugels nog een stukje omlaag buitenen voordat ze luid roepend op het water neerstrijken.

Nu pas is de dag hier voorbij. Dankzij het heldere weer kan ik met de verrekijker op de klok van de Martinatoren de tijd aflezen. Oef, al zeven uur? Dat wordt dan de zoveelste keer dat ik te laat uit dit gebied thuiskom om het avondeten nog te halen. Gelukkig zijn ze er thuis inmiddels wat aan gewend. Zo mijmer ik nog wat verder terwijl ik met de fiets aan de hand over een modderpad bagger en vast hoop dat de waakhond bij de volgende boerderij deze keer aan de ketting ligt en niet woest grommend m'n weg zal versperren, zoals de vorige keer.

Wat is dat eigenlijk voor een gebied? Vanwaar je keer op keer te laat thuiskomt? Vanwaar je de tijd op de Martinatoren kunt aflezen? En waar je eindeloos veel vogels kunt zien?

Laten we er eerst eens een jaartje gaan rondkijken.

Zomerse geluiden

Het Leekstermeer-Matslootgebied herbergt een groot aantal broedvogelsoorten, waarvan de weidevogels wel de opvallendste zijn. In 1986 en de daaropvolgende jaren is bijna 750 ha graslandgebied ten zuiden en ten oosten van het Leekstermeer volgens BMP-methode geïnventariseerd.

Gebleken is dat alle typische weidevogels hier (nog) broedend voorkomen. De dichtheden zijn bovendien vaak behoorlijk hoog, bijvoorbeeld de Kievit komt voor met 30 paren per 100 ha, de grutto, tureluur en scholekster met respectievelijk 34,19 en 22 paar per 100 ha. Ook de kempfaan (4-6 paar in totaal), watersnip (20-40 paar), en karakteristieke soorten eenden als de slobbeend (10-20 paar) en zomertaling (3-7 paar) broeden jaarlijks in het gebied. Opmerkelijk is het (vrijwel) ontbreken van de wulp als broedvogel. Daar staat echter tegenover dat gele kwikstaart, paapje, kwartel en kwartelkoning jaarlijks waargenomen evenementen zijn, die hier nog steeds het hoofd boven water kunnen houden. In de rietkragen van het Leekstermeer, Matsloot en Peizerdiep vinden we veel kleine karekieten, bosrietzangers, rietzangers, rietgorzen en ook de bruine kiekendief als broedvogel. Samen met de broedvogels van de moerasbosjes in en om het open weidegebied, kunnen jaarlijks 60 tot 70 broedvogelsoorten in het Leekstermeer-Matslootgebied worden aangetroffen.

Najaarsklanken

Eigenlijk nog in de zomer neemt een aantal steltlopersoorten in het gebied sterk in aantal toe. De broedvogels met hun jongen krijgen gezelschap van familieleden uit minder aantrekkelijke weidegebieden of uit het buitenland. Het aantal Kieviten kan nu oplopen tot zo'n 15.000 ex., waartussen ook heel wat grutto's, kempfanen en watersnippen voor de afwisseling zorgen. Kok- en stormmeeuwen komen in steeds groter aantal naar het Leekstermeer toe om hier de nacht door te brengen. Van enkele honderden meeuwen in het begin van juli, neemt het aantal toe tot meer dan 25.000 aan het eind van augustus. In de rietkragen rondom het Leekstermeer wordt de rust 's nachts onderbroken door het vertier van duizenden spreeuwen.

Winters kabaal

Wie vooral veel vogels wil zien, liefst in grote groepen, komt 's winters in het Leekstermeergebied het best aan z'n trekken. Het aantal overnachtende meeuwen kan afhankelijk van de weersomstandigheden oplopen tot meer dan 80.000 ex.! Hiervan zijn er tot 30.000 kokmeeuwen en meer dan 40.000 stormmeeuwen op het Leekstermeer geteld. Wie de slaaptrek van meeuwen of van de spreeuw (tot 50.000 ex.) niet indrukwekkend genoeg vindt, kan z'n hart ophalen aan een groot aantal overwinterende watervogels.

In de loop van de jaren is het aantal pleisterende ganzen sterk toegenomen. Voorlopig ligt het maximum op meer dan 40.000 ganzen, merendeels kolganzen, maar ook rietganzen en brandganzen worden regelmatig in het Leekstermeergebied gezien. Met name voor de smient en de wilde eend is het Leekstermeer een aantrekkelijke rustplaats. Van beide soorten zijn regelmatig 5000 ex. op het meer te zien, maar het dubbele hiervan komt ook van tijd tot tijd voor.

Lentekwinken

Zoals in ieder gebied is ook de Leekstermeerlente een periode van grote veranderingen. Ganzen, eenden, meeuwen en spreeuwen verlaten het gebied en maken plaats voor terugkerende weidevogels en zangvogels. Iedere dag is het weer een verrassing om te ontdekken dat er weer een nieuwe zomergast is teruggekeerd. Sommige vogels, zoals de aalscholver, zijn doortrekkers. Andere, als de scholekster, grutto en tureluur blijven broeden en vormen nog net op tijd een afscheidskomitee om de laatste vertrekkende ganzen en waterpiepers gedag te kunnen zeggen.

Soorten en getallen

In het voorgaande zijn al enige soorten en wat aantallen genoemd, maar in figuur 1 wordt beter zichtbaar hoe het met de vogelrijkdom van het Leekstermeergebied is gesteld. Zowel het aantal vogels als het aantal vogelsoorten dat hier gemiddeld per decade kan worden gezien is in deze figuur weergegeven.

Hoewel de figuur niet is gebaseerd op volledige en systematische tellingen, zien we goed dat het grootste aantal vogelsoorten van maart tot mei in het Leekstermeergebied verblijft. Grote groepen vogels worden in de wintermaanden gezien, maar dit betreft dan minder soorten. Ook na de broedtijd neemt het aantal vogels in het Leekstermeergebied toe. Dit betreft vooral weidevogels met hun jongen die na augustus wegtrekken, maar ook de spreeuw en meeuwen trekken direkt na de broedtijd in grote aantallen naar het Leekstermeer-Matslootgebied toe.

Het aantal in het Leekstermeergebied aanwezige vogelsoorten dat in principe op 1 dag kan worden waargenomen ligt, zo blijkt uit figuur 1, ongeveer tussen de 70 en 110. Wie een heel jaar regelmatig in het gebied rondstapt zal zeker meer dan 150 soorten vogels kunnen zien.

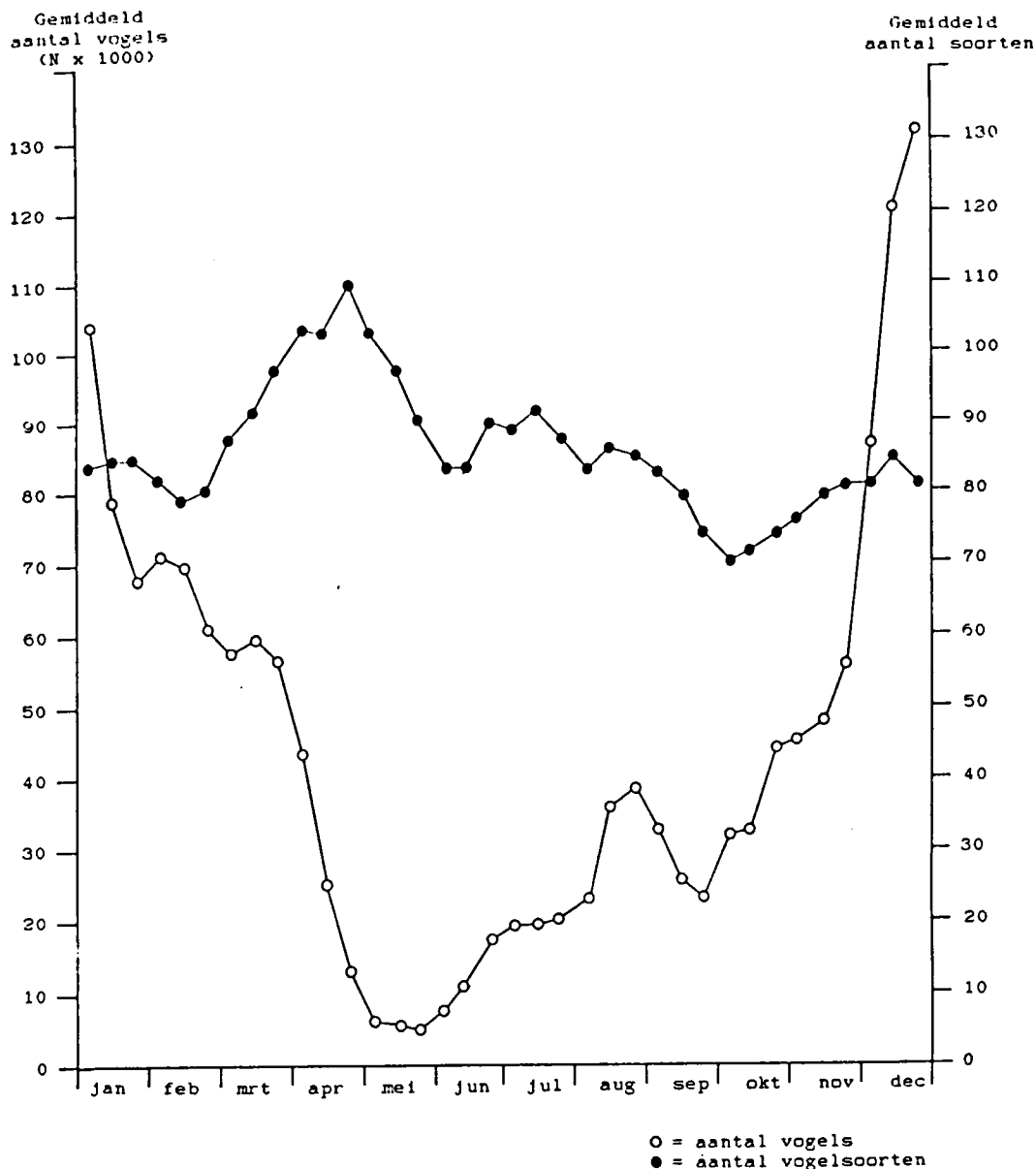

fig. 1 Gemiddeld aantal aanwezige vogels en vogelsoorten in het Leekstermeer-Matslootgebied. De figuur is samengesteld uit telgegevens van 375 bezoeken aan het gebied in de periode 1980-1988.

Voor vogelaars die het gebied over een lange reeks van jaren bezoeken, worden ook veranderingen in de vogelstand zichtbaar. Het voorkomen van de kempfaan bijvoorbeeld is een triest verhaal. Van 90-120 paar in 1980 (Van Dijk & Van Os 1982) tot 4-10 paar in 1986-1987 (Venema 1989a). De zwarte stern is als broedvogel uit het Leekstermeergebied verdwenen. Gelukkig valt er ook wel wat positiefs te melden. Het aantal overwinterende ganzen is spectaculair toegenomen. Alle soorten ganzen uit de vogelgids zijn de afgelopen jaren in het gebied aangetroffen.

Ook het aantal overwinterende smienten is gestegen. Afhankelijk van het weer kunnen tegenwoordig regelmatig meer dan 10.000 smienten op het Leekstermeer worden gezien. Vooral in de winter verblijven veel roofvogels in het gebied: 25-30 buizerds, diverse sperwers, torenvalken, haviken, blauwe kiekendief, ruigpootbuizerd, smelleken en slechtvalk. In de wintermaanden is het aantal aanwezige vogels sterk afhankelijk van de weersomstandigheden. In een zachte winter kunnen tegen het eind van december wel 200.000 vogels in het Leekstermeergebied aanwezig zijn. Onder het

regime van koning winter ligt het gebied er echter stiller bij. Vooral na het dichtvriezen van het Leekstermeer vertrekken ganzen, eenden en meeuwen uit het gebied.

In de zomermaanden is de neerslaghoeveelheid van invloed op het aantal weidevogels. In een natte zomer, als de boeren noodgedwongen laat moeten maaien, kunnen tot 7 paar kwartelkoningen rondom het Leekstermeer gehoord worden. In andere jaren beperkt deze soort zich tot 1 of 2 paar.

Maar hoe het ook zij, weer of geen weer, op het Leekstermeergebied hoeft je nooit uitgekeken te raken.

Oproep

Het voorkomen van vogels in het Leekstermeergebied is redelijk goed bekend. Gegevens uit de periode tot 1980 zijn grotendeels weergegeven in de avifauna's van Groningen en Drenthe (Boekema, Glas & Hulscher 1983, Van Dijk & Van Os 1982). Na 1980 zijn er enige broedvogelinventarisaties uitgevoerd (Doevendans 1985, Bijlsma & Wessels 1986, en SOVON BMP). Het voorkomen van ganzen is eveneens goed onderzocht (Niezen & Venema 1983, Venema 1989b). Daarnaast zijn er tellingen gedaan op slaappleatsen van steltlopers en meeuwen en van watervogels in de winter.

Het moet mogelijk zijn om op grond van al deze tellingen, met aanvullingen van losse waarnemingen, een samenvattend overzicht samen te stellen van vogelwaarnemingen uit de periode 1980-1989. Op deze wijze kan de kennis van de vogelstand in het Leekstermeergebied up to date en optimaal toegankelijk worden gehouden.

Iedereen die in de periode 1-1-1980 t/m 31-12-1989 vogelwaarnemingen in het Leekstermeer-Matslootgebied heeft gedaan, wil ik hierbij uitnodigen om zijn of haar gegevens aan mij door te geven. Als het aantal reacties toereikend is, lijkt het me leuk om een 'mini-avifauna' van het gebied samen te stellen.

Literatuur

Boekema, E.J., P. Glas & J.B. Hulscher 1983: De vogels van de provincie Groningen. Wolters-Noordhoff/Bouma's Boekhuis, Groningen.

Bijlsma, R.G. & H. Wessels 1986: Broedvogelinventarisatie Noordwest-Drenthe 1986. Rapport, P.P.D. Drenthe, Assen.

Doevendans, J. 1985: Inventarisatie oeverlanden Leekstermeer e.o. + Lettelberterpetten. Rapport, P.P.D. Groningen.

Dijk, A.J. van & B.L.J. van Os 1982: Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.

Niezen, J. & P. Venema 1983: Ganzen in het Leekstermeergebied. Rapport, Peize/Roden.

Venema, P. 1989a: Kempaantellingen in Drenthe 1986-87. In: Drentse Vogels 2/3: 116-122.

Venema, P. 1989b: Ganzen in het Leekstermeergebied, verslag 2. Rapport, Peize (in prep.).

Peter Venema
Poelakkers 1
9321 EW PEIZE

